

مراقبت مسئولیت همگانی

حمایت «نماد» بین

آشنایی با چارچوب و کارکردهای نظام مراقبت اجتماعی دانش آموزان

دکتر نادر منصور کیایی، معاون پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی اداره کل امور تربیتی، مشاوره و مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی وزارت آموزش و پرورش

ممکن است شما مدیر یا همکار فرهنگی شاغل در مدرسه باشید. در این صورت، احتمالاً نگران خطر آسیب‌های اجتماعی در بین دانش آموزان مدرسه و کلاس خود یا اختلال در وضعیت سلامت روان آنان هستید و ممکن است این سؤال برای شما پیش آمده باشد که چگونه می‌توانم از دانش آموزان مدرسه یا کلاس درس خود در برابر آسیب‌های اجتماعی مراقبت کنم؟ چگونه می‌توانم دانش آموزان در معرض خطر یا آسیب‌دیده را شناسایی کنم؟ پس از شناسایی دانش آموزان در معرض خطر و آسیب‌دیده، چگونه می‌توانم برای آنان در خواست کمک کنم؟ از کجا باید بدانم چه کمکی نیاز دارند؟ از کجا باید بدانم سطح مشکل و خطر پذیری آنان در چه حدی است؟ آنان را به کجا باید ارجاع بدهم؟ خدمات درمان و حمایت‌های اجتماعی توسط چه کسانی یا چه نهادهایی ارائه می‌شوند؟ چگونه می‌توانم به دانش آموزی که در مسیر درمان و حمایت‌های اجتماعی قرار دارد، کمک کنم؟ پس از دریافت خدمات درمان و حمایت‌های اجتماعی، چگونه می‌توانم از بهبودی و پایداری وضعیت او اطمینان حاصل کنم؟ و سرانجام، چگونه کمک کنم تا دانش آموز آسیب‌دیده‌ای که روند درمان و حمایت‌های اجتماعی را طی کرده است، دوباره با مدرسه همراه شود؟

به همین منظور، شورای عالی رفاه و تأمین اجتماعی، در جلسه مورخ ۱۶ آذر ۱۳۹۴، سندی را با عنوان «سند ائتلاف نظام مراقبت اجتماعی دانش آموزان»، به‌عنوان میثاق همکاری‌های چندجانبه بین وزارت آموزش و پرورش، قوه قضائیه، سازمان برنامه و بودجه، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، کمیته امداد امام خمینی (ره)، ستاد اجرایی فرمان امام خمینی (ره)، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، نیروی انتظامی و سازمان بهزیستی کشور تصویب کرد.

این سند که به‌منظور هم‌افزایی و یکپارچه‌سازی ظرفیت‌ها و گسترش همکاری‌ها برای استقرار نظام مراقبت اجتماعی دانش آموزان تدوین شده است، در شرایطی که مخاطرات تهدیدکننده کودکان و نوجوانان یکی از دغدغه‌های کارشناسان، برنامه‌ریزان و خانواده‌هاست، می‌تواند زمینه‌ای امیدبخش برای آموزش، توانمندسازی و مداخلات به‌موقع پیشگیرانه در زمینه آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر تهدیدکننده کودکان و نوجوانان باشد.

معرفی برنامه «نماد»

منظور از نظام مراقبت اجتماعی چیست؟

نظام مراقبت اجتماعی دانش آموزان، مجموعه‌ای نظام‌یافته از خدمات و برنامه‌ها، شامل غربالگری، آموزش، توانمندسازی و حمایت‌های روانی اجتماعی، به منظور مراقبت از دانش آموزان در برابر رفتارهای پرخطر، آسیب‌های اجتماعی و جرائم از طریق مداخله به موقع و مؤثر است.

نظام مراقبت اجتماعی شامل چند بعد و زمینه است که مجموع آن‌ها «نظام مراقبت اجتماعی» را شکل می‌دهند. نکته اول، بعد حقوقی است. یعنی باید در زمینه‌های مربوط به آسیب‌های

اجتماعی و مخاطرات کودکان و نوجوانان، هم

قوانین روشنی وضع کنیم و هم برای اجرای

آن قوانین، قراردادهای فنی تنظیم کنیم.

برای مثال، ما باید هم از نظر قوانین و

هم از نظر قراردادهای نحوه غربالگری و

خدمت‌رسانی به کودکان و نوجوانانی

را که در محیط‌های مخاطره‌آمیز

زندگی می‌کنند یا به فوریت‌های

اجتماعی نیاز دارند، روشن و تبیین

کنیم.

نکته دوم بعد زیرساختی است. یعنی

باید ظرفیت‌های لازم را برای خدمت‌رسانی

به کودکان و نوجوانان، هم در مراقبت از آنان

در برابر آسیب‌های اجتماعی و هم در زمان بروز

رویدادهای پرخطر و ناگوار فراهم و فوریت‌های اجتماعی را برای

آن‌ها طراحی و ارائه کنیم.

نکته سوم، بعد هوشمندبودن نظام مراقبت اجتماعی است. به

این معنا که باید قادر باشد خدمات لازم را هم برای پیشگیری

به موقع و هم برای مراقبت به موقع ارائه کند، به طوری که هم در

زمینه رصد و غربالگری و هم در زمینه فوریت‌های اجتماعی،

هوشمندانه عمل کند. یکی از لوازم این هوشمندی، نکته چهارم

این نظام مراقبت، یعنی هم‌افزایی است. به این معنا که اگر نظام

مراقبت اجتماعی ظرفیت‌های مربوط به فوریت‌های اجتماعی را

در قالب همکاری منظم و تعریف‌شده‌ای در کنار هم قرار دهد،

در آن صورت می‌تواند هوشمند و به موقع عمل کند. اینکه چگونه

غربالگری کند، بعد از غربالگری به کجا ارجاع دهد، این ارجاع

برای چه بازه زمانی باشد، در صورت ارجاع، پشتوانه‌های حقوقی

آن چگونه است، نحوه ارائه خدمات درمانی، مشاوره و مددکاری

چگونه است و تابع چه ضوابط فنی است و مجموعه‌ای سؤال

دیگر، پرسش‌هایی هستند که توجه دقیق به آن‌ها و ارائه راهکار

برای آن‌ها می‌تواند زمینه تعریف سازوکار نظام مراقبت اجتماعی

را فراهم کند.

چه ضرورت و اهدافی موجب تشکیل این ائتلاف شد؟

ضرورت‌ها و دلایل متعددی موجب تشکیل این ائتلاف شدند

که در اینجا به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنم:

۱. استقرار نظام جامع مراقبت اجتماعی از دانش آموزان

(مدرسه‌محور، خانواده‌محور و محله‌محور) از طریق مشارکت بین

بخشی مبتنی بر مدل بومی و سبک زندگی اسلامی ایرانی؛ ۲.

گسترش آموزش‌های رشدمدار در زمینه پیشگیری از رفتارهای

پرخطر، آسیب‌های اجتماعی و بزهکاری؛ ۳. ایجاد نظام شناسایی

دانش آموزان آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده از طریق فهرست‌های

علمی؛ ۴. طراحی و توسعه مداخلات مؤثر حمایتی و توانمندسازی

برای دانش آموزان؛ ۵. استقرار نظام ارجاع مناسب ارائه خدمات و

حمایت‌ها به دانش آموزان؛ ۶. ظرفیت‌سازی برای افزایش عوامل

محافظة‌کننده و کاهش عوامل مخاطره‌آمیز دانش آموزان در

مدرسه، خانواده و محله؛

۷. هم‌افزایی منابع و برنامه‌های دستگاه‌ها و نهادها و بسیج

ظرفیت مشارکت مردمی و خیریه برای نظام مراقبت‌های

اجتماعی.

در حال حاضر، دستگاه‌های اجتماعی

و فرهنگی کشور بسیاری از خدمات

مربوط به این نظام مراقبت اجتماعی را

به طور جداگانه ارائه می‌کنند. به نظر

می‌رسد، اگر به چند نکته مهم توجه

کنیم، زمینه استقرار نظام مراقبت

اجتماعی فراهم می‌شود. نکته

اول این است که این نظام مراقبت

اجتماعی را تعریف کنیم. اجازه بدهید

یک مثال بزنم. با وجود تصویب قانون

حمایت از اطفال و نوجوانان (۱۳۹۹) و

آیین‌نامه اجرایی آن (۱۴۰۰)، ما در کشورمان

آیین‌نامه‌هایی در مورد فوریت‌های اجتماعی داریم،

اما به نظر می‌رسد باید قدم بزرگ‌تری برداریم و آن، تدوین

آیین‌نامه مراقبت اجتماعی است که در آن صورت، آیین‌نامه‌هایی

مانند فوریت‌های اجتماعی، آیین‌نامه‌های مددکاری اجتماعی یا

حتی وضع قوانین در این زمینه، اضلاع و بخش‌هایی از این نظام

مراقبت اجتماعی هستند. نکته دوم، تنظیم یک معاهده ملی است

که در قالب آن، دستگاه‌های اجرایی کشور، هم مأموریت‌ها و

وظایف خود را در این نظام مراقبت اجتماعی بشناسند و هم

ظرفیت‌ها و زیرساخت‌های خود را به میدان بیاورند. نکته سوم،

تنظیم قراردادهای فنی مربوط به پیاده‌سازی نظام مراقبت

اجتماعی است. برای مثال، ما باید در زمینه مددکاری اجتماعی

به عنوان بخشی مهم از این نظام مراقبت اجتماعی، قرارداد

مشخصی داشته باشیم که طیفی را از غربالگری تا خدمات

اجتماعی شامل شود.

نکته چهارم، قوانین و مقررات پشتیبان نظام مراقبت اجتماعی

و هر یک از اضلاع آن است، به طوری که در هر گام، ضمن تعیین

دقیق مسئولیت‌ها، قوانین و حقوق پشتیبان مربوط به آن هم

تدوین شده باشند. سرانجام، نظام مراقبت اجتماعی باید در

برنامه‌های توسعه‌ای کشور ما وارد شود و سرانه‌های اعتباری و

زیرساختی برای آن در نظر گرفته شوند و متناسب با جمعیت،

ویژگی‌های اقلیمی، الگوهای آمایش سرزمین و متغیرهای دیگر،

رشد کند و به طور مستمر نیز رصد شود.

«نماد» چه اهدافی را دنبال می‌کند؟

- هدف کلی: تأمین و ارتقای مراقبت‌های اجتماعی از

دانش آموزان مدرسه‌ای با رویکرد توانمندسازی مدرسه‌محور

- اهداف اختصاصی

کمک آموزشی آن، برگزاری و اجرای دوره‌های آموزشی رشدمدار پیشگیری، اجرای فعالیت‌های مکمل و ترویجی؛ ۳. مداخلات وضعی و روانی اجتماعی شامل اقدامات مداخله‌ای برای کاهش عوامل مخاطره‌آمیز (از جمله اقدامات انتظامی و مناسب‌سازی فضاها)، برگزاری جلسات و دوره‌های آموزشی برای خانواده‌ها (به‌ویژه موارد لازم‌التوجه)، خدمات و حمایت‌های روانی اجتماعی، خدمات مددکاری به خانواده‌ها، معاضدت‌های حقوقی و مالی مورد نیاز، مشاوره‌های خانوادگی و فردی، معاضدت‌های تحصیلی، درمان و باز توانی ...

«نماد» چه ابزارهایی دارد؟ آموزش

● راهنمایی برای دانش آموزان، والدین و کارکنان مدرسه، با هدف استفاده در آموزش‌های ارتقایی تهیه شده‌اند. این راهنماها در زمینه مهارت‌های خودمراقبتی و در موضوعاتی چون خودآگاهی، توکل، اعتمادبه‌نفس، بخشایشگری، صبر، مدیریت احساسات، کنترل فشار روانی (استرس)، مدیریت خود و تنظیم شناختی هیجان‌ها، به‌صورت جداگانه برای والدین، کارکنان و دانش آموزان، تدوین شده‌اند.

غربالگری

● علاوه بر پرسش‌نامه‌ها و ابزارهای غربالگری، راهنمایی نیز برای نحوه استفاده و پیاده‌سازی پرسش‌نامه‌ها و ابزارهای غربالگری تهیه و تدوین شده‌اند. این راهنماها شامل پرسش‌نامه‌هایی در دو محور «غربالگری اختلالات روانی و رفتاری، و غربالگری رفتارهای پرخطر» تهیه و تدوین شده‌اند که به تفکیک سه دوره تحصیلی و نیز تفکیک جنسیت هستند.

- استقرار نظام جامع مراقبت اجتماعی برای دانش آموزان (مدرسه‌محور، خانواده‌محور و محله‌محور) از طریق مشارکت بین بخشی مبتنی بر مدل بومی و سبک زندگی اسلامی ایرانی؛
- گسترش آموزش‌های رشدمدار در زمینه پیشگیری از رفتارهای پرخطر، آسیب‌های اجتماعی و بزهکاری؛
- ایجاد نظام شناسایی دانش آموزان آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده از طریق بازبینی (چک‌لیست)‌های علمی؛
- طراحی و توسعه مداخلات مؤثر حمایتی و توانمندسازی برای دانش آموزان؛
- استقرار نظام ارجاع مناسب ارائه خدمات و حمایت‌ها به دانش آموزان؛

- ظرفیت‌سازی برای افزایش عوامل محافظت‌کننده و کاهش عوامل مخاطره‌آمیز دانش آموزان در مدرسه، خانواده و محله؛
- هم‌افزایی منابع و برنامه‌های دستگاه‌ها و نهادها و بسیج ظرفیت مشارکت مردمی و خیریه برای نظام مراقبت‌های اجتماعی.

«چارچوب» چگونه است؟

چارچوب «نماد» با تأکید بر سه محور شناسایی، آموزش و مداخله طراحی شده است. البته فعالیت‌های ترویجی و مکمل هم موردنظر ائتلاف خواهند بود. سه محوری که اشاره کردم، هر یک شامل فعالیت‌هایی خواهد بود که به آن‌ها اشاره می‌کنم:
۱. شناسایی و غربالگری در مدرسه از طریق شواهد میدانی. از آزمون‌های استاندارد روانی، آزمون‌های خطرپذیری، شواهد بالینی (کلینیکی) و بازبینی‌ها نیز استفاده خواهد شد. ۲. آموزش‌های رشدمدار شامل آموزش و توانمندسازی معلمان و والدین، تولید برنامه درسی پیشگیری مربوط به هر دوره تحصیلی و منابع

چارچوب و برنامه عمل نظام مراقبت اجتماعی از دانش آموزان (نماد)

بسته‌های خدمت

● راهنماهای ارائه خدمت در دو بخش راهنمای مداخلات روان‌شناختی، شامل: «اختلالات روانی و رفتاری؛ اختلالات مرتبط با رفتارهای پرخطر؛ راهنمای خدمات مددکاری و حمایت‌های اجتماعی» تدوین شده و بخشی از آن‌ها نیز در دست تدوین هستند.

اقدام مختصر

● در این بخش راهنمایی برای معلمان تهیه شده‌اند که بر اساس آن‌ها، پس از آماده‌شدن گزارش غربالگری دانش‌آموزان یا تهیه رخ‌نما (پروفایل) برای آنان، وضعیت کلاس هر معلم به او گزارش می‌شود تا او با آگاهی از وضعیت کلاس درس خود، با استفاده از راهنماهای فنی که برای او در سامانه در دسترس است، مداخله مختصر را برای دانش‌آموزان کلاس درس خود و حتی در صورت لزوم، یک یا چند دانش‌آموز مشخص اجرا کند.

● این راهنماها به تفکیک موضوعات مهم مربوط به اختلالات سلامت روان و آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان تهیه و تدوین شده‌اند.

زیرساخت‌های «نماد» چیست؟

سامانه جامع «نماد»

● این سامانه تمامی فرایندهای پنج‌گانه غربالگری، آموزش، اقدام مختصر، درمان و حمایت‌های اجتماعی را راهبری می‌کند. نگارش جدید این سامانه در نشانی My.Medu.ir فعالیت می‌کند و تمامی کارکنان مدرسه‌ها و آموزش‌وپرورش می‌توانند آن را در کارپوشه خود مشاهده کنند.

خط ملی «نماد»

● این خط که به شماره ۱۵۷۰ فعالیت می‌کند، با شبکه‌سازی مشاوران مدرسه‌ها و آموزش‌وپرورش سراسر کشور، در سه بخش راهنمایی، مشاوره و مددکاری اجتماعی، به دانش‌آموزان، والدین و مدرسه‌ها خدمات مورد نیاز را ارائه می‌دهد.

میز «نماد»

● به‌منظور توسعه شبکه «نماد» در سراسر کشور، هم‌افزایی بین سازمانی و نظارت بر فرایند اجرای «نماد»، میز «نماد» در تمام اداره‌های کل آموزش‌وپرورش در سراسر کشور راه‌اندازی شده است و بر اساس شیوه‌نامه «نماد» فعالیت می‌کند.

چارچوب همکاری‌های بین‌سازمانی در «نماد» چگونه است؟

– ایجاد دبیرخانه به‌منظور به‌اشتراک‌گذاری منابع و ظرفیت‌های مشترک به‌منظور تأمین اهداف سند؛

– ایجاد نظام شناسایی و تقویت عوامل محافظت‌کننده و دیده‌بانی مستمر عوامل مخاطره‌آمیز دانش‌آموزان در مدرسه، خانواده و محله؛

– طراحی و راه‌اندازی سامانه شناسایی کودکان و نوجوانان لازم‌التوجه به‌منظور اجرای مداخلات آموزشی، روانی و اجتماعی پیشگیرانه؛

– پیاده‌سازی نظام غربالگری و ارجاع؛

– تأمین خدمات مشاوره‌ای و مددکاری اجتماعی برای دانش‌آموزان و خانواده‌های آنان؛

– تأمین معاضدت‌ها و حمایت‌های قضایی برای دانش‌آموزان؛

– ایجاد سازوکار اجرای برنامه‌های مشترک در حوزه پیشگیری وضعی، به‌منظور کاهش عوامل مخاطره‌آمیز دانش‌آموزان؛

– ارزیابی و نیازسنجی مستمر، شناسایی فرصت‌ها و جذب مشارکت‌های مردمی و به‌اشتراک‌گذاری ظرفیت‌های خیریه و مردم‌نهاد دستگاه‌ها و نهادهای عضو؛

– استقرار نظام بازخورد، پایش و سنجش اثربخشی.

«نماد» چگونه فعالیت می‌کند؟ فرایند

«نماد» که با محوریت سامانه‌ای اختصاصی به همین نام اجرا می‌شود، پنج بخش دارد: «آموزش، غربالگری، اقدام مختصر، درمان و حمایت‌های اجتماعی». در بخش آموزش، با استفاده از کتابچه‌هایی که به تفکیک برای دانش‌آموزان، والدین و کارکنان تهیه شده‌اند، می‌توانید مهارت‌های پیشگیرانه و مراقبت از خود را برای توانمندسازی دانش‌آموزان، والدین و کارکنان در برابر آسیب‌های اجتماعی و اختلال سلامت روان آموزش بدهید. در بخش غربالگری که شامل پرسش‌نامه‌ها و بازی‌های متعدد است، این امکان وجود دارد که علاوه بر اجرای پرسش‌نامه‌های استاندارد برای دانش‌آموزان که در نتیجه آن، وضعیت خطرپذیری آن‌ها مشخص می‌شود، از طریق بازی‌ها و وضعیت خطرپذیری دانش‌آموزان را نیز به تفکیک نشانگان و مشکلات ثبت کنید تا برای دریافت خدمت ارجاع شوند و نیز برای آنان درخواست کمک کنید. در بخش اقدام مختصر، معلمان می‌توانند با استفاده از نتایج غربالگری‌های کلاس خود و نیز با کمک کتابچه‌های اختصاصی، مداخلات مختصر برای بهبود وضعیت دانش‌آموزان یا کلاس درس خود انجام دهند و گزارش آن را ثبت کنند. در بخش درمان نیز خدمات مشاوره و روان‌شناختی در مدرسه یا در مرکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی به دانش‌آموزان ارائه می‌شود و در صورت نیاز به خدمات پزشکی و روان‌پزشکی، به مراکز تخصصی درمانی بیرون از آموزش‌وپرورش معرفی می‌شوند. در بخش حمایت‌های اجتماعی نیز دانش‌آموزانی که به خدماتی چون بسته‌های خدمتی پایه مانند پوشاک، کمک‌های معیشتی، لوازم تحریر و بسته‌های خدمتی تخصصی مانند کمک‌های انتظامی و قضایی، کمک‌های مالی (مانند بیمه و تسهیلات مستقیم مالی) و خدمات سرپرستی نیاز دارند، در مدرسه، آموزش‌وپرورش و یا دیگر مراکز ارائه‌دهنده خدمت، تحت پوشش این خدمات قرار می‌گیرند.

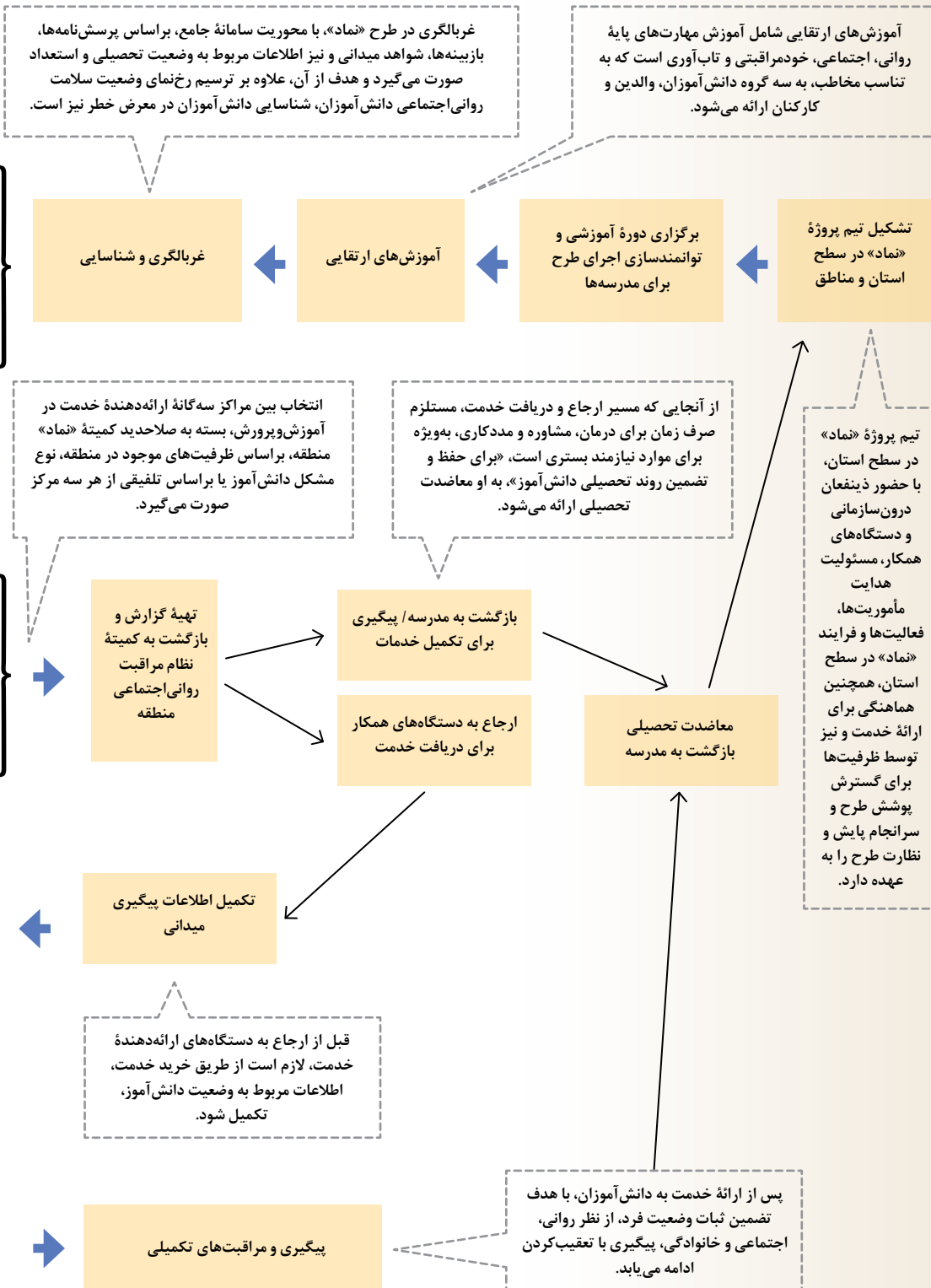
به‌طور کلی، مداخلات «نماد» به‌صورت سطح‌بندی و بر اساس وضعیت دانش‌آموز صورت می‌گیرد. فرایند مداخلات مدرسه‌ای به این شرح است:

سامانه نماد تمامی
فرایندهای پنج‌گانه
«غربالگری، آموزش،
اقدام مختصر، درمان و
حمایت‌های اجتماعی» را
راهبری می‌کند

روندنماد (فلوچارت) فرایند فنی

نظام مراقبت اجتماعی دانش آموزان (نماد)

مداخله مدرسه‌ای

۱. راهنمایی مختصر توسط معلم: این مداخله بر اساس راهنمای «ارتقای سلامت روان در مدرسه» و نیز بسته راهنمای مداخله مختصری صورت می‌گیرد که در سامانه «نماد» بارگذاری شده است.

۲. مشاور: این مداخله شامل دو بخش تشخیص و مشاوره است. در بخش تشخیص، مشاور بر اساس استانداردهای فنی (به‌ویژه راهنمای مصاحبه) گزارش خود را در مورد سطح‌بندی وضعیت دانش‌آموز تهیه می‌کند. این گزارش شامل مداخلات مختصر مدرسه‌ای یا ارجاع به هسته/ مرکز مشاوره در سطح منطقه است. ۳. آموزش‌های ارتقایی: این نوع مداخله، به تناسب سطح‌بندی

وضعیت دانش‌آموز، به یکی از این چند شکل صورت می‌گیرد: ۱. آموزش مهارت‌های اساسی خودمراقبتی: این نوع آموزش در قالب آموزش‌های ارتقایی عمومی و سراسری «نماد»، برای دانش‌آموزانی صورت می‌گیرد که وضعیت عادی دارند؛ ۲. آموزش مهارت‌های اختصاصی: این دسته از مهارت‌ها برای دانش‌آموزانی اجرا می‌شود که در معرض خطر تشخیص داده شده‌اند؛ ۳. آموزش مهارت‌های تاب‌آوری: این دسته از مهارت‌ها برای دانش‌آموزان در معرض خطر، پرخطر و دارای فوریت‌های روانی اجتماعی اجرا می‌شود.

۴. مددکاری اجتماعی: پس از ارزیابی و تعیین وضعیت، مشکلات و نیازهای دانش‌آموز در حیطه‌های خدمات مددکاری اجتماعی در مدرسه شامل دو دسته است: الف) سطح پایه: شامل کمک‌های ضروری و حمایت‌های اولیه بر حسب نیاز، برای به‌حداقل‌رساندن وضعیت خطرپذیری دانش‌آموز صورت می‌گیرد؛ ب) تخصصی: با هماهنگی منطقه، حمایت‌یابی و تسهیلات ویژه مالی برای درمان و کاهش آسیب دانش‌آموز انجام می‌گیرد و او برای دریافت معاضدت‌های قضایی و انتظامی به کمیته نماد منطقه نیز معرفی می‌شود.

- توضیح: مسئولیت مددکاری اجتماعی در مدرسه بر عهده مشاور یا مربی پرورشی یا یک نفر از کارکنان است که تخصص لازم را در این زمینه دارد و توسط گروه مدرسه انتخاب می‌شود.

«نماد» فرایند جامعی دارد که شامل بخش‌های «غربالگری، آموزش، اقدام مختصر، درمان و حمایت‌های اجتماعی» است. این بخش‌ها را با هم مرور می‌کنیم:

غربالگری

«نماد» پرسش‌نامه‌هایی را

طراحی کرده و در دسترس قرار داده است تا دانش‌آموزان با کمک آن‌ها وضعیت خود را اظهار و گزارش کنند. روش کار به این صورت است که دانش‌آموزان با مشارکت در تکمیل این پرسش‌نامه‌ها که ما به آن غربالگری می‌گوییم، می‌توانند در تحلیل وضعیت خود مشارکت داشته باشند و از توصیه‌های مشاوران، کارشناسان و متخصصان برای بهبود یا ارتقای سلامت روانی اجتماعی استفاده کنند.

همین کار را والدین و معلمان نیز می‌توانند انجام دهند. چون در غربالگری «نماد»، پرسش‌نامه‌هایی نیز برای والدین و معلمان طراحی شده‌اند که با کمک آن‌ها می‌توانند درباره دانش‌آموزان و فرزندان خود نظر بدهند و از این طریق به محافظت از ایشان کمک کنند.

فعالیت‌های ارتقایی

«نماد» به‌منظور ارتقای توانمندی‌های روانی اجتماعی دانش‌آموزان، بخش فعالیت‌های ارتقایی را طراحی و راه‌اندازی کرده است که شامل دو بخش است: الف) آموزش‌های ارتقایی؛ ب) فعالیت‌های ترویجی. در بخش آموزش‌های ارتقایی، با طراحی کتابچه‌های متعدد، این امکان فراهم شده است که

دانش آموزان، والدین و کارکنان بتوانند به منابع آموزشی مورد نیاز خود دسترسی داشته باشند. در بخش فعالیت‌های ترویجی نیز امکان شرکت در فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه، از قبیل رویدادهای فرهنگی، هنری و ورزشی، وجود دارد.

فعالیت‌های ارتقایی یکی از پنج بخش اصلی برنامه ملی «نماد» است که هم به صورت مستقل و هم به صورت درهم تنیده با چهار بخش دیگر، طراحی شده است. به طوری که دانش آموزان، والدین و مدرسه‌ها، هم به صورت مستقل می‌توانند کتابچه‌های مورد علاقه خود را در سامانه «نماد» دریافت و استفاده کنند

و هم می‌توانند بر اساس نتایج غربالگری‌ها، برای بهبود یا تقویت یک یا چند مهارت خود، از این کتابچه‌ها و نیز فعالیت‌های ارتقایی، به صورت موردی، استفاده کنند.

اقدام مختصر

«نماد» ابزارهایی را طراحی کرده است که به معلمان کمک می‌کند بر حسب نوع مشکل دانش آموز، بدانند در موارد ضروری چگونه می‌توانند به دانش آموز کمک کنند.

اقدام مختصر حداقل از دو طریق آغاز می‌شود: الف) به ابتکار معلم و نیز محوریت

بخش نشانگان محور «نماد»، که در آن صورت کتابچه‌های مداخله مختصر، مرتبط با مشکلی که معلم در کلاس خود می‌بینید، مطالعه و پیاده می‌شود؛ ب) بر اساس یادآوری‌هایی که مطابق نتایج غربالگری‌های دانش آموزان کلاس در کارپوشه معلم فعال می‌شود و معلم بر اساس آن اقدام مختصر خود را با محوریت کتابچه‌های مرتبط با آن مشکل انجام می‌دهد.

درمان

خدمات مورد نیاز دانش آموزان در زمینه درمان (شامل درمان‌های روان‌شناختی، روان‌پزشکی و پزشکی در حیطه‌های مربوط به سلامت روانی اجتماعی) به دانش آموزان ارائه می‌شود. در این بخش، مشاوران (و مربیان منتخب)، دانش آموزانی را که در غربالگری مشارکت کرده‌اند، یا والدین، معلمان و همکاران آموزشی، پرورشی و اجرایی، معرفی کرده‌اند، بررسی می‌کنند و پس از تشخیص و سطح‌بندی مشکل، خدمات مورد نیاز او برای درمان را در یکی از سطح‌های مدرسه و منطقه، یا از طریق سایر دستگاه‌ها و مراکز درمانی، به او ارائه می‌کنند:

سطح مدرسه: مشاور مدرسه با استفاده از ابزارهای تشخیصی (از جمله راهنمای استاندارد مصاحبه، همچنین ارتباط و تعامل با دانش آموزان و اولیا، نتایج غربالگری‌ها و گزارش دانش آموزان، به تشخیص مشکل یا اختلال اقدام می‌کند. او وضعیت دانش آموز را بررسی و نتیجه را در سامانه «نماد» ثبت می‌کند. سپس هرگونه درمان پس از تشخیص مدرسه‌ای، در سطح مدرسه و در صورت نیاز با ارجاع دانش آموزان در سطح هسته یا مرکز مشاوره صورت می‌گیرد. بنابراین، پس از تشخیص، در صورتی که دانش آموز در معرض خطر باشد و مدرسه به او خدمت ارائه کند، به منطقه ارجاع نمی‌شود. دانش آموزان در معرض خطری که در مدرسه

خدماتی دریافت نکرده‌اند و نیز دانش آموزان پرخطر، به منطقه ارجاع می‌شوند. دانش آموزان موارد فوریتی، بدون طی کردن مرحله تشخیص، به منطقه ارجاع می‌شوند. (در مواردی که امنیت جانی دانش آموز در معرض خطر قرار دارد، مدرسه یا هماهنگی منطقه می‌تواند به سرعت اقدام کند.)

سطح منطقه: مداخلات تشخیص و درمان در منطقه به این شرح است: ۱. تشخیص: این خدمت درباره دانش آموزانی که بخشی از خدمات را در مدرسه دریافت کرده‌اند و نیز برای موارد پرخطر و غیرفوریتی صورت می‌گیرد. دانش آموزانی که

در وضعیت فوریت روانی اجتماعی قرار دارند، بدون توقف، توسط واحد «مددکاری

اجتماعی»، برای پیگیری درمان و مددکاری، پس از اخذ رضایت کتبی از ولی یا سرپرست قانونی و انجام هماهنگی‌های لازم به مراکز ارائه‌دهنده خدمت درون سازمانی یا برون سازمانی ارجاع می‌شوند. (به جز مواردی که بیم تهدید جانی و خطر برای حیات دانش آموز وجود دارد.) در این صورت هم با هماهنگی

سازمان بهزیستی یا به طور مستقیم با هماهنگی مقام قضایی، اقدامات بعدی صورت

می‌گیرد؛ ۲. درمان: این خدمت در هسته‌ها و مراکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی منطقه، به تمامی دانش آموزان نیازمند خدمات ارجاعی ارائه می‌شود و شامل جلسات مشاوره و مداخلات روان‌شناختی است. در پایان هر جلسه، گزارش مراجعه دانش آموز و نیز خدمت ارائه شده به وی، در سامانه «نماد» ثبت می‌شود.

● توضیح: در صورتی که مداخلات روان‌شناختی مؤثر نباشند، یا دانش آموز به تشخیص هسته و مرکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی، به خدمات تخصصی پزشکی و روان‌پزشکی نیاز داشته باشد، از همان ابتدا یا برای تکمیل درمان، به مراکز ارائه‌دهنده خدمت همکار معرفی می‌شود.

حمایت‌های اجتماعی

«نماد» حمایت‌های اجتماعی را در دو سطح پایه و تخصصی برای دانش آموزان طراحی کرده است. این کمک‌ها حداقل از دو طریق صورت می‌گیرند: الف) از طریق شرکت در بخش غربالگری «نماد» که در آن صورت، پس از تحلیل و ارزیابی، خدمات مورد نیاز به دانش آموزان در معرض خطر ارائه می‌شود؛ ب) از طریق معرفی توسط والدین یا همکاران آموزشی، پرورشی و اجرایی مدرسه که در آن صورت نیز پس از بررسی و سطح‌بندی مشکل، خدمت ضروری مددکاری اجتماعی، اگر در توان مدرسه باشد توسط مدرسه و در غیر این صورت توسط اداره آموزش و پرورش منطقه یا دستگاه‌ها و مراکز همکار برنامه «نماد» در خارج از آموزش و پرورش به ایشان ارائه می‌شود.

۱. دانش آموزان در معرض خطر: خدمات مددکاری اجتماعی برای دانش آموزان در معرض خطر، با تمرکز بر مدرسه صورت می‌گیرد.

جز مواردی که بیم تهدید جانی و خطر برای حیات دانش آموز وجود دارد. در این صورت، با هماهنگی سازمان بهزیستی یا به طور مستقیم با هماهنگی مقام قضایی، اقدامات بعدی صورت می گیرند.)

۲. پیگیری درمان دانش آموزان و ایجاد ارتباط با مؤسسه درمانی ارائه دهنده خدمات؛

(ب) همکاری با مراجع قضایی و انتظامی برای کاهش وضعیت خطرپذیری دانش آموز (مانند رسیدگی به مواردی که دانش آموز در خانواده بدسرپرست زندگی می کند).

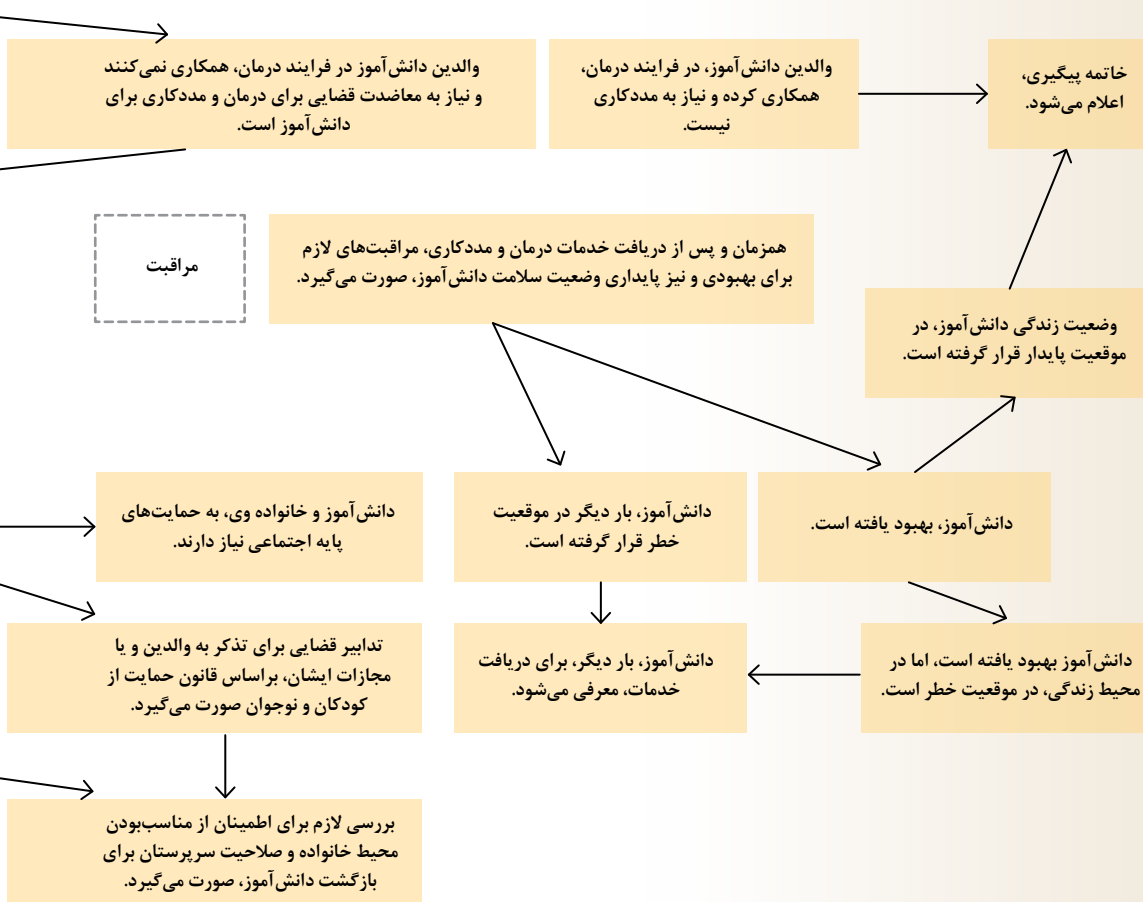
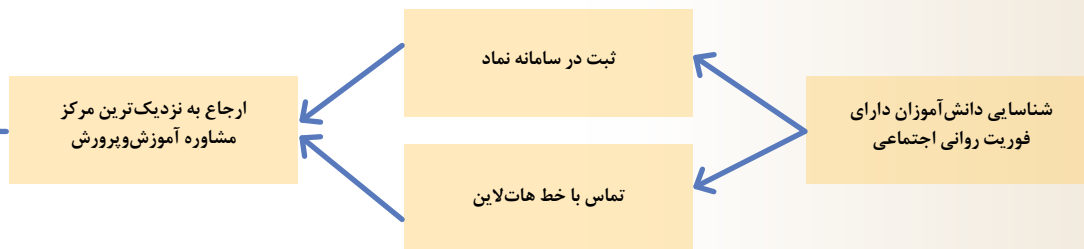
توضیح: مراکز درمانی دارای واحد مددکاری می توانند در این زمینه کمک کنند.

۲. دانش آموزان پرخطر: خدمات مددکاری اجتماعی که آموزش و پرورش و مددکاران اجتماعی مناطق ارائه می دهند، به این شرح هستند:

الف) پیگیری جذب کمک برای تأمین هزینه های درمان دانش آموزان (از جمله کمک هزینه یا بیمه برای درمان مصرف مواد، و هزینه ایاب و ذهاب برای مراجعه به مراکز درمانی. اولویت در این زمینه با دانش آموزان بی سرپرست، فرزندان زنان سرپرست خانوار و خانواده های بی بضاعت است).

- در این زمینه به این نکات توجه می شود:

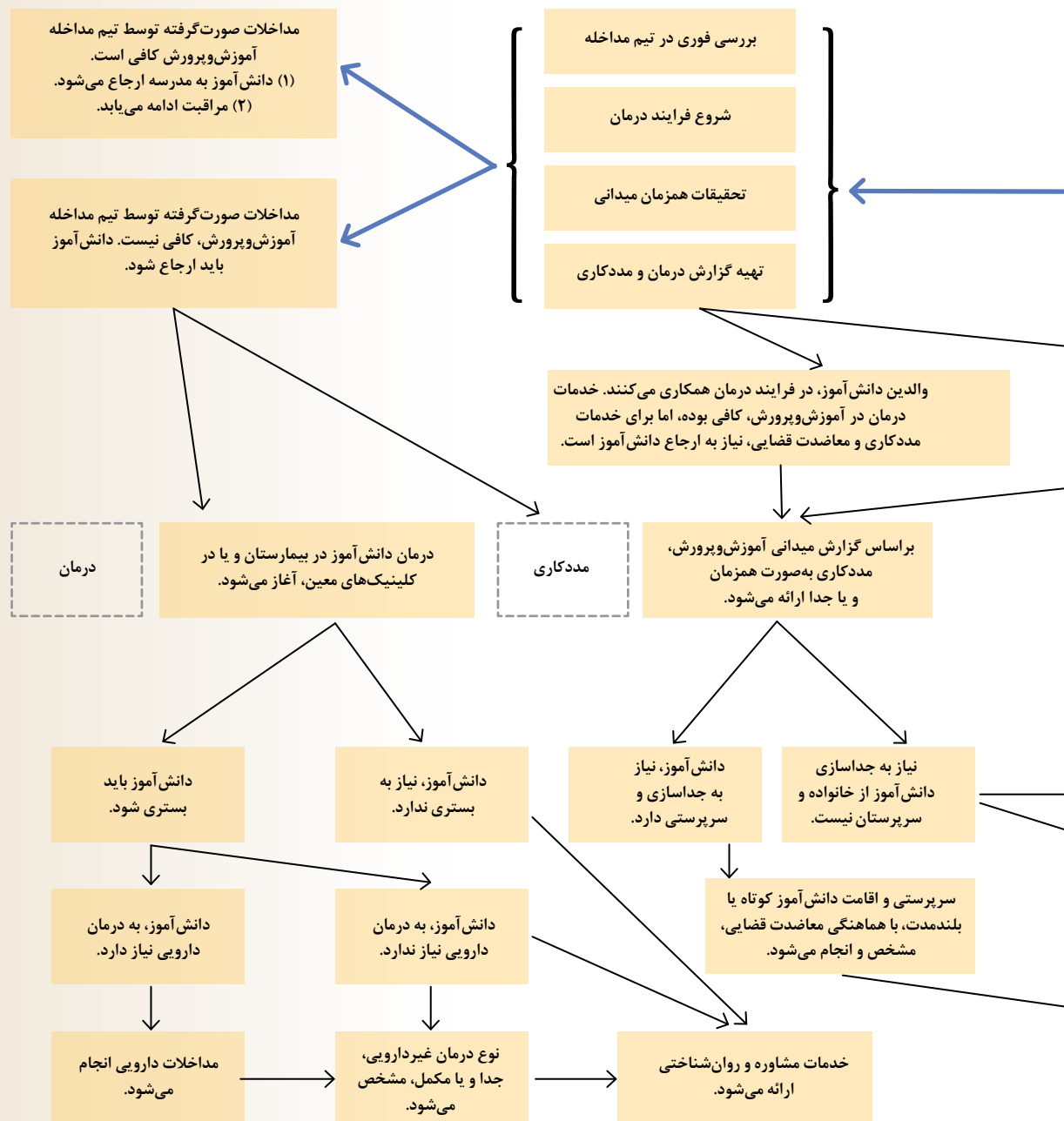
۱. اخذ تعهد از ولی یا سرپرست قانونی در خصوص دانش آموزان دارای سرپرست، برای پیگیری روند درمان و تأمین هزینه ها (به

- دانش‌آموزان دارای فوریت‌های روانی اجتماعی:

- توضیح: در مورد مددکاری اجتماعی دانش‌آموزان، مواردی نیز از اداره کل آموزش و پرورش استان درخواست شده‌اند:
 ۱. شناسایی و ایجاد ارتباط حرفه‌ای با منابع مالی، اجتماعی، رفاهی و درمانی برای کمک به دانش‌آموزان آسیب‌دیده، در پرداخت هزینه‌های درمانی. همچنین، در صورت نیاز، هماهنگی با نهادهای حمایتی و خیریه، برای کمک به بهبود وضعیت معیشت، کاهش فقر یا مشکلات زمینه‌ای خانوادگی؛
 ۲. شناسایی و برقراری ارتباط حرفه‌ای با مراکز درمانی درون‌سازمانی و برون‌سازمانی در سطح استان؛

- ۳. حمایت از اقدامات مناطق و در صورت لزوم، رسیدگی ویژه به موارد خاص ارجاعی از مناطق؛
 - یک مثال: فوریت‌های اجتماعی چگونه در «نماد» مدیریت می‌شود؟
- یکی از نمونه‌های مهم در کارکرد برنامه «نماد»، مدیریت فوریت‌های روانی اجتماعی است.
- در اینجا یک نمونه روندنمای (فلوچارت) مدیریت فوریت‌های اجتماعی دانش‌آموزان را، از زمان شناسایی موارد فوریت‌های اجتماعی تا ارجاع برای درمان و حمایت‌های اجتماعی، می‌آوریم.

نقشه راه «نماد»، چگونه تعریف شده است؟

«نماد»، علاوه بر ابعاد فنی، یک نقشه راه نیز دارد که در آن مسیرهای حرکت «نماد»، به‌ویژه گام‌های فراگیرسازی برنامه، تبیین شده‌اند. تاکنون بر اساس این نقشه راه، «نماد» در دو نسخه کوتاه و کامل اجرا شده است. نسخه کوتاه برنامه در قالب بخش فوریت

هدف جزئی	هدف جزئی	هدف جزئی	هدف جزئی	هدف جزئی	هدف جزئی	هدف جزئی
هدف هفتم	هدف ششم	هدف پنجم	هدف چهارم	هدف سوم	هدف دوم	هدف یکم
هم‌افزایی منابع و برنامه‌های نهادها و دستگاه‌ها و بسیج ظرفیت مشارکت مردمی و غیره‌ها	ظرفیت‌سازی جهت افزایش عوامل محافظت‌کننده و کاهش عوامل مخاطرناپذیر	استقرار نظام ارجاع مناسب ارائه خدمات و حمایت به دانش‌آموزان	طراحی و توسعه مداخلات مؤثر حمایتی و توانمندسازی برای دانش‌آموزان	ایجاد نظام شناسایی دانش‌آموزان آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده	گسترش آموزش‌های رشدمدار در جهت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، رفتارهای پرخطر و بزهکاری	استقرار نظام جامع مراقبت اجتماعی برای دانش‌آموزان از طریق مشارکت بین‌بخشی

جمع‌بندی

مدرسه‌ها چگونه می‌توانند به اجرای «نماد» کمک کنند؟ برنامه ملی «نماد» یکی از آرزوهای بزرگ و بلند برای کمک به کودکان و نوجوانان این سرزمین و نیز برای حفاظت از ایشان است. برای دستیابی به این آرزوی بزرگ، باید قدم‌های بلندی برداشت و استلزامات اجرای آن را تأمین و محقق کرد. ما باور داریم، «نماد» به دلیل جامعیت اهداف و فرایندها، یکی از نمونه برنامه‌های فوق‌العاده و تحولی است که حداقل دستاورد آن، کاهش آسیب‌های اجتماعی در جمعیت کودک و نوجوان کشور است. مدرسه‌ها برای تحقق این آرزو و آرمان بزرگ نقش ممتازی

دارند که می‌توانند موجب پیشبرد اهداف برنامه و ارتقای کارایی و اثربخشی آن شوند. برخی از کارهایی که مدرسه‌ها می‌توانند با اجرای آن‌ها به «نماد» کمک کنند، به این شرح است:

- کمک به اجرای کامل غربالگری و ثبت نشانگان خطرپذیری و نیز موارد فوریت‌های روانی اجتماعی دانش‌آموزان؛
- همکاری در اجرای بخش آموزش‌های ارتقایی «نماد»؛
- آشنایی با ابزارهای «نماد»؛
- کار مستمر با سامانه «نماد» و اجرای فرایندهای آن؛
- مطالعه و آشنایی با دستورالعمل‌ها و شیوه‌نامه‌های «نماد»؛
- مشارکت مؤثر در شناسایی و ارجاع دانش‌آموزان در معرض خطر و آسیب‌دیده.

منابع

۱. سند ائتلاف نظام مراقبت اجتماعی دانش‌آموزان. وزارت آموزش و پرورش. ۱۳۹۴.
۲. آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های برنامه ملی «نماد» (ابلاغی سال‌های ۱۳۹۷، ۱۳۹۹ و ۱۴۰۱).
۳. ابزارهای فنی «نماد». وزارت آموزش و پرورش. دبیرخانه برنامه ملی «نماد» (قابل دریافت از طریق سامانه جامع «نماد»).
۴. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان. ۱۳۹۹.
۵. آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از اطفال و نوجوانان. ۱۴۰۰.